

รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา ของไทยและนานาชาติ*

RESEARCH MODELS FOR ENHANCING WISDOM AND MORALITY BASED ON THAI AND INTERNATIONAL BUDDHIST PRINCIPLES

ไพรัตน์ ฉิมหาด, วนิดา เหมือนจันทร์*, พระสมุห์ธณภัทร ทิพย์วงศ์

Pairat Chimhad, Wanida Mueanjan*, Phrasamu Thanapat Tipwong

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: wanida92973@gmail.com

*Tel: 086-244-1997

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติในปัจจุบัน 2) วิเคราะห์องค์ประกอบการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ และ 3) พัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ วิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับเชิงปฏิบัติการ เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์ บัณฑิต ศิษย์เก่าและปัจจุบัน นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิการวิจัยและการพัฒนา โดยเลือกแบบเจาะจง สทนากลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้ทรงคุณพระพุทธศาสนาวิจัยและพัฒนา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงประเด็น เชิงเนื้อหาและการสังเกตการณ์กลุ่มบุคคลากรและนิสิต ผลการวิจัยพบว่า 1) การแก้ปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม ต้องใช้กลยุทธ์การบูรณาการข้ามศาสตร์และหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน ร่วมกับโอกาสด้านกระแส AI และจริยธรรม วางตำแหน่งงานวิจัยให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างกรอบจริยธรรมดิจิทัล งานวิจัยสร้างยุทธศาสตร์ภาครัฐและสร้างอัตลักษณ์ให้โดดเด่น 2) องค์ประกอบการวิจัยมี 4 ด้าน คือ ด้านปรัชญาและหลักธรรมเน้นหลักไตรสิกขาเป็นเสมือนเข็มทิศของการวิจัย ด้านวิชาการ ขับเคลื่อนด้วยกลไกข้ามศาสตร์ทั้งครุศาสตร์และสังคมศาสตร์ ด้านบุคคลเน้นที่เป้าหมายที่จะพัฒนาทั้งหลักจริต 6 บั้ว 4 เหล่าและโยนิโสมนสิการมาร่วมพัฒนา และปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จมีหลักธรรมและสภาพแวดล้อมที่ส่งผลให้งานวิจัยประสบความสำเร็จและยั่งยืน และ 3) การประเมินผลการดำเนินการพัฒนาระบบงานบริหารการวิจัย คือ การบริหารจัดการงานวิจัยระบบและกลไกการวิจัย รูปแบบการวิจัย สภาพปัญหาและความต้องการวิจัยและการเผยแพร่ การยอมรับและการนำผลงานวิจัยไปใช้ โดยมีค่าเฉลี่ย 4.78 4.71 4.48 4.44 4.36 ตามลำดับ

คำสำคัญ: เสริมสร้างปัญญา, เสริมสร้างคุณธรรม, หลักพระพุทธศาสนา, ไทยและนานาชาติ

Abstract

This research article aims to 1) analyze the existing problems and research needs related to the enhancement of wisdom and morality through Buddhist principles at both national and international levels in the present context 2) examine the components of research contributing

to the enhancement of wisdom and morality through Buddhist principles at national and international levels and 3) develop a research management system for strengthening wisdom and morality based on Buddhist principles at both national and international levels. This study employed a qualitative approach combined with action research. The research instrument was an in-depth interview form. Key informants were selected through purposive sampling and included senior administrators, administrators of Buddhist colleges graduates alumni and current students academics and experts in research and development. Focus group discussions were conducted with university administrators and distinguished scholars in Buddhist research and development. Data were analyzed through thematic analysis content analysis and participant observation among staff and students. The findings revealed that 1) addressing problems and research needs in enhancing wisdom and morality requires an integrative cross-disciplinary strategy that connects Buddhist doctrines with daily life while responding to emerging opportunities in AI trends and ethics. Research should be positioned as a leader in establishing digital ethical frameworks, formulating public sector strategies and building a distinctive institutional identity. 2) The research components consist of four dimensions 1) the philosophical and doctrinal dimension emphasizing the Threefold Training (Tri-sikkhā) as the guiding compass of research 2) the academic dimension, driven by cross-disciplinary mechanisms integrating education and social sciences 3) the human dimension focusing on the development of individuals based on the six temperaments (Carita 6) the Four Types of Lotus (Bua 4) and Yoniso Manasikāra (systematic reflection) and 4) supporting factors for success, including Buddhist principles and conducive environments that ensure research sustainability and achievement. 3) The evaluation of the developed research management system covered research administration, research systems and mechanisms research models research problems and needs dissemination acceptance and the utilization of research findings with mean scores of 4.78 4.71 4.48 4.44 and 4.36 respectively.

Keywords: Strengthen Wisdom, Strengthen Morality, Principles of Buddhism, Thai and International

บทนำ

การวิจัยและพัฒนาที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนความก้าวหน้าของสังคมในหลากหลายด้านเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่และนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการผสมผสานระหว่างการวิจัยบริสุทธิ์และการทดลองในสถานการณ์จริง (ทีศนา เขมมณี, 2540) ดังนั้น ความสำคัญของการวิจัยและพัฒนาปรากฏให้เห็นในหลายมิติ ทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิต การแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในสังคม รวมทั้งนวัตกรรมที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาส่งผลโดยตรงต่อการเติบโตของเศรษฐกิจ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555) นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างความรู้และเพิ่มพูนความเข้าใจในเชิงลึกผ่านการบูรณาการความรู้จากหลายสาขาจนสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของมนุษย์ (ณรงค์ โพธิ์ฤกษ์พานันท์, 2550) ซึ่งในบริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีภารกิจหลักในการส่งเสริมการศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาการพัฒนาทางวิชาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมจึงจำเป็นต้องอาศัยงานวิจัยเป็นเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ พัฒนานวัตกรรม เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งในระดับชาติและสากล จึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในหลายมิติ โดยมุ่งเน้น

การพัฒนาองค์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนานักวิจัยให้มีสมรรถนะสูง มีจริยธรรมทางวิชาการ และสามารถสร้างเครือข่ายการวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนการจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน กิจกรรมคณะสงฆ์ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมในภาพรวม ดังนั้น ผลงานวิจัยในมหาวิทยาลัยถูกนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ และการเผยแพร่เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้ เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย การประเมินผล คุณภาพและการตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ (กระทรวง การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566) การพัฒนางานวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาในปัจจุบัน จำเป็นต้องสร้างแหล่งผลิตองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง งานวิจัยจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือทางวิชาการ แต่เป็นกลไกสำคัญสำหรับการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจและสังคมให้เกิดความยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.), 2565) จึงต้องอาศัยหลักการที่สำคัญ ได้แก่ หลักบูรณาการ (Integration) มุ่งเน้นการเชื่อมโยงงานวิจัยกับการเรียนการสอน การบริการวิชาการและการพัฒนาท้องถิ่น การวิจัยข้ามศาสตร์ (Interdisciplinary Research) และการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน นอกจากนี้ หลักการมีส่วนร่วม (Participatory Principle) มีบทบาทสำคัญที่ทำให้การวิจัยสามารถตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เป็นอย่างดี (ชวิต จิตรวิจารณ์, 2560) การเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลและยั่งยืน แนวคิดนี้มีรากฐานจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในความจริงของชีวิตควบคู่ไปกับการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม กระบวนการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมเริ่มต้นจากการปลูกฝังหลักของศีล สมาธิและปัญญาแก่บุคคล การเชื่อมโยงปัญญาและคุณธรรมเข้ากับองค์ความรู้เชิงวิชาการ ยังช่วยให้การใช้องค์ความรู้ที่ส่งผลดีต่อสังคมในระยะยาว โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบหรือสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาระยะที่ 13 (พ.ศ.2566 - 2570) ให้เป็น “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” วิสัยทัศน์นี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นของมหาวิทยาลัยในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ที่ผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาการอุดมศึกษาที่เน้นกลุ่มสถาบันพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา (กลุ่มที่ 4) เพราะฉะนั้น ระบบงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีจุดแข็งที่โดดเด่นในด้านองค์ความรู้และฐานพุทธศาสตร์ที่มั่นคง แต่ยังคงพัฒนาโครงสร้างระบบบริหารจัดการ การสนับสนุนและการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้เข้มแข็งและทันสมัยมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของประเทศและโลก การบูรณาการหลักพุทธธรรมต่อการพัฒนาระบบงานวิจัยและการบริหารมหาวิทยาลัยได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในแต่ละนิกาย แม้จะมีแนวปฏิบัติและคำสอนที่หลากหลาย แต่ล้วนมีรากฐานร่วมกันในด้านปัญญาและคุณธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและบริหารระบบงานวิจัยได้อย่างเหมาะสม เช่น หลักอริยบท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) พบได้ในพระพุทธศาสนาทุกนิกาย เป็นหลักสำคัญของการแสวงหาความรู้และความสำเร็จ ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการงานวิจัยที่เน้นเป้าหมายชัดเจน มุ่งมั่น ตรวจสอบตนเองและใฝ่รู้ตลอดเวลา หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นโครงสร้างพื้นฐานของการฝึกอบรมตน เหมาะสำหรับการสร้างกรอบจริยธรรมในการทำวิจัย โดยเฉพาะในประเด็นการเคารพสิทธิผู้เข้าร่วมวิจัยและความโปร่งใสต่อการได้มาซึ่งข้อมูล หลักโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เช่น สติปัฏฐาน สัมมปปธาน โภชณังค์ 7 ล้วนเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมคุณภาพของนักวิจัย ทำให้เกิดสมาธิ ความมุ่งมั่นและการไม่ตัดสินด้วยอคติ นอกจากนี้ พระพุทธศาสนานิกายมหายาน เช่น เซน (Zen) หรือ วัชรยาน (Tibetan Buddhism) เน้นการรู้แจ้งผ่านประสบการณ์ตรง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในแนวทางวิจัย

เชิงปฏิบัติการ (action research) หรือวิจัยเชิงสะท้อนคิด (reflective research) ได้อย่างกลมกลืน (อรุณลักษณ์ วรินทร์พันธุ์, 2565) อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ซึ่งสะท้อนผ่านการวิเคราะห์ SWOT โดยเฉพาะจุดอ่อนที่ชัดเจน ได้แก่ การขาดแคลนนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญด้านการวิจัยแบบสหวิชาการ การขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาผลงานวิจัยเชิงพื้นที่ รวมทั้งระบบสารสนเทศที่ไม่เอื้อต่อการติดตาม สนับสนุนและส่งเสริมงานวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลด้านจำนวนและคุณภาพของนักวิจัย ทุนวิจัยและผลลัพธ์จากงานวิจัย ยังไม่ได้ถูกรวบรวมและจัดระบบอย่างเป็นระบบกลางที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเชิงกลยุทธ์ ส่งผลให้การเชื่อมโยงองค์ความรู้จากงานวิจัยกับชุมชนหรือการสร้างผลกระทบเชิงสังคมยังไม่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนเท่าที่ควร อีกทั้งการเผยแพร่ผลงานในระดับนานาชาติยังมีจำนวนจำกัด แม้จะมีศักยภาพและพื้นฐานทางด้านพุทธศาสตร์ที่แข็งแกร่งก็ตาม ด้วยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาระบบงานวิจัยในหลายมิติ เช่น การจัดตั้งฐานข้อมูลกลางด้านการวิจัยที่ครอบคลุม ตั้งแต่ข้อมูลบุคลากรทุนวิจัย จนถึงการติดตามผลกระทบจากการทำงานวิจัยไปใช้จริง การส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการองค์ความรู้พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างพุทธนวัตกรรมที่ตอบโจทย์สังคม และการพัฒนานักวิจัยให้มีความสามารถในการทำวิจัยข้ามศาสตร์ รวมถึงสนับสนุนการเผยแพร่ผลงานในระดับสากลอย่างมีทิศทางและเป็นระบบ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2567)

การบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรมกับวิทยาการสมัยใหม่ คือ การไม่มองวิทยาศาสตร์และพุทธธรรมเป็นขั้วตรงข้าม แต่มองให้เป็นกระบวนการทางวิทย์ศาสตร์ที่สามารถสนับสนุนกันได้ ตัวอย่างเช่น การวิจัยเชิงจิตปัญญา (Contemplative Research) ที่ผสมผสานกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ากับการภาวนา การใคร่ครวญและการพัฒนาจิตภายใน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งทั้งทางความคิดและความรู้สึก การใช้หลักธรรมเป็นกรอบแนวคิดในการตั้งโจทย์วิจัย เช่น ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 เพื่อออกแบบการประเมินคุณภาพของผลงานวิจัย หรือใช้หลักพรหมวิหาร 4 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ในชุมชน การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแพร่ธรรมะอย่างมีคุณภาพ เช่น การวิจัยรูปแบบการสื่อสารธรรมะผ่านสื่อดิจิทัล การประยุกต์ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการศึกษาพระไตรปิฎก ฯลฯ ทำให้งานวิจัยของมหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมือในการสร้างคนดี มีความสามารถและมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อสังคม โดยมีพุทธธรรมเป็นแกนกลางที่ทำให้ความรู้ไม่กลายเป็นเครื่องมือแห่งอำนาจแต่เป็นเครื่องมือที่สร้างพลังแห่งความเมตตาและสันติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้นำหลักพุทธบูรณาการมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนางานวิจัย โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาทำการศึกษา วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาสังคม เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเสพติดด้วยหลักธรรม การวิจัยเรื่องการพัฒนาชุมชนพหุวัฒนธรรมด้วยศีล 5 ฯลฯ ในระดับนานาชาติมีงานวิจัยที่เน้นปัญญาและคุณธรรมกำลังได้รับความนิยมมากขึ้น โดยเฉพาะในประเทศที่มีการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา การวิจัยด้าน Mindfulness-based Research ที่ศึกษาผลของการเจริญสติในมิติทางจิตใจ สุขภาพและความสัมพันธ์ ประเทศญี่ปุ่นการบูรณาการหลักของเซนเข้ากับการออกแบบองค์กร การศึกษาและการพัฒนาภาวะผู้นำ ภูฏานใช้แนวคิด GNH-Gross National Happiness ซึ่งเป็นพุทธจริยธรรมในการกำหนดนโยบายการวิจัยและการพัฒนาประเทศ จึงกล่าวได้ว่า การวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ วางอยู่บนฐานของพุทธธรรมสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้เพื่อความดีงาม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สูงกว่าการผลิตข้อมูลหรือเทคโนโลยี หากแต่เป็นการสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนให้กับสังคมและมนุษยชาติ

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ” เพื่อทำให้ทราบถึงสภาพปัญหา ความต้องการ องค์ประกอบและการพัฒนาการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลัก

พระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ ที่จะส่งผลให้บุคลากรและนิสิตได้ตระหนักถึงการสร้างสรรค์งานวิจัยที่สามารถพัฒนาจิตใจและสังคมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติในปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ
3. เพื่อพัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เน้นการปฏิบัติ (Action) และสร้างการเปลี่ยนแปลง (Change) ให้เกิดขึ้นในองค์กร เครื่องมือเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มคือ ผู้บริหารระดับสูง ผู้บริหารส่วนงานวิทยาลัยสงฆ์ ผู้ใช้บัณฑิตฝ่ายบรรพชิต ผู้ใช้บัณฑิตฝ่ายคฤหัสถ์ ศิษย์เก่า ศิษย์ปัจจุบัน นักวิชาการพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและการพัฒนา จำนวน 55 ราย สนทนากลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยและการพัฒนา จำนวน 11 ราย และอบรมเชิงปฏิบัติการแบบสังเกตการณ์ กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฝ่ายบรรพชิต บุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฝ่ายคฤหัสถ์ นิสิตระดับบัณฑิตและบัณฑิตศึกษาฝ่ายบรรพชิต และนิสิตระดับบัณฑิตและบัณฑิตศึกษา ฝ่ายคฤหัสถ์ จำนวน 30 ราย เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (Inclusion Criteria) 1) เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่นั้นไม่ต่ำกว่า 5 ปี 2) เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารตอบแบบสัมภาษณ์ได้ 3) เป็นผู้ที่สามารถประสานงานได้สะดวก สามารถสละเวลาให้ได้ และยินดีเข้าร่วมการวิจัย เกณฑ์ถอดถอนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Withdrawal Criteria) 1) เป็นผู้ที่เมื่อดำเนินการสัมภาษณ์ไปแล้วรู้สึกอึดอัดในการตอบคำถาม 2) เป็นผู้ที่ขอถอนตัวระหว่างการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินก่อนและหลัง

เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์จากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ ตัวผู้วิจัยและแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างใช้คำถามเจาะ (probes) มี 3 ขั้นตอน คือ 1) ใช้การใส่ใจตั้งใจของผู้ถามเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ตอบเผยข้อมูลที่ลึกซึ้งขึ้น ๆ 2) ต่อมาเป็นการให้คำสนทนาคำพูด ต่อผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เขาพูดต่อให้ลึกซึ้ง และ 3) การถามซ้ำเพื่อทวนหรือตรวจสอบความเข้าใจในเรื่องที่สนทนาในประเด็นเกี่ยวกับที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้แก่ ตัวผู้วิจัยและแบบประเมินกิจกรรม แบ่งเป็น 4 ตอน โดยเป็นแบบประเมินก่อนและหลังการอบรม เกณฑ์ประเมินตามค่าเฉลี่ยให้ 4 ระดับ คือ ระดับดีมาก ดี ปานกลางและระดับพอใช้ การสนทนากลุ่มเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนมีโอกาสได้รับฟังคำตอบจากผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่ม

กระบวนการเก็บข้อมูล 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยผู้สัมภาษณ์จัดเตรียมประเด็นสัมภาษณ์ไว้แบบกว้าง ๆ สามารถแทรกหรือเพิ่มเติมประเด็นเพื่อซักถามเมื่อต้องการให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกเพิ่มขึ้น 2) การสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต

การซักถามและการจดบันทึกข้อมูล 3) การสนทนากลุ่ม ใช้แบบแผนการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรับฟังข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการวิเคราะห์องค์ประกอบการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ ผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานให้ผู้ให้ข้อมูลรับทราบโดยเน้นความสมัครใจในการร่วมโครงการ โดยที่ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลถูกเก็บเป็นความลับและผู้เข้าร่วมโครงการสามารถขอยุติการให้ข้อมูลและสามารถขอถอนตัวออกจากการศึกษาได้ตลอดเวลาตามความต้องการ ซึ่งข้อมูลทั้งหมดนี้จะถูกทำลายภายใน ๑ ปีหลังการวิจัยสิ้นสุด การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ยึดหลักการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล และผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ใบรับรองเลขที่ ว.306/2568

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาจำแนก โดยใช้การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แล้วนำเสนอข้อค้นพบทั้งหมดในรูปแบบเชิงพรรณนาตามบริบทวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Pre-Post) ใช้เทคนิควิธี Observation วิเคราะห์ข้อมูล Spiral of Steps

การตรวจสอบคุณภาพข้อมูล ตรวจสอบคุณภาพข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยวิธี Pilot Study นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสภาพทั่วไป ปัญหาและความต้องการ ประเด็นที่ต้องแก้ไขปรับปรุงแนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ การแก้ปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม พบว่าการวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนาสรุปได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นปัญหาการดำเนินการวิจัยและประเด็นความต้องการงานวิจัยในปัจจุบัน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ในเชิงกลยุทธ์งานวิจัยทำให้ทราบว่า การวิจัยพุทธบูรณาการนั้น องค์กรมีความโดดเด่นในการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ถือเป็นต้นทุนทางภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและเข้าถึงได้ง่าย จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูงและกลุ่มศิษย์เก่า กล่าวว่า

“การประยุกต์หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเหมาะสมกับการนำมาพัฒนาเป็นแนวทางวิจัยเพื่อสร้างปัญญาและคุณธรรมให้ได้ผล จะต้องมีการบูรณาการกับศาสตร์อื่น ประสิทธิภาพของงานวิจัยจะสูงขึ้น” (P01, 2568)

“เป็นเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานอื่น (ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน) เช่น สุขภาพเชิงพุทธร่วมกับวิทยาศาสตร์การกีฬา” (P18, 2568)

การเชื่อมโยงข้ามศาสตร์และมีหลักปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จึงครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ทุกมิติ แต่ข้อจำกัดในการวิจัยคือ การดำเนินการวิจัยไม่ตรงกรอบของเวลาซึ่งส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือขององค์กรจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูง กล่าวว่า

“ประเด็นที่เกิดกับมหาวิทยาลัย คือ นักวิจัยปิดโครงการไม่ตรงตามเวลาที่กำหนดครบ มักมีความล่าช้าเกินเวลาไปมากครับ ส่งผลต่อการจัดความน่าเชื่อถือของมหาวิทยาลัย” (P02, 2568)

การส่งเสริมให้งานวิจัยบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องมีการขยายฐานผู้เรียนรู้และผู้ใช้ประโยชน์จากหลักธรรมาภิบาลงานวิจัยต้องสามารถแก้ปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ จากการสัมภาษณ์ศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน กล่าวว่า

“งานวิจัยต้องตอบโจทย์การพัฒนาคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบันเพื่อป้องกันปัญหาสังคม เช่น การใช้ยาเสพติด ความรุนแรงหรือความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้”

(P17, 2568)

“การประยุกต์หลักธรรมสำคัญ เช่น สติ สมาธิ เมตตา ปัญญาและอปริหานิยธรรม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการพัฒนามนุษย์และชุมชนครับ แต่ต้องสื่อสารออกมาอย่างเข้าใจง่าย ๆ นะครับ”

(P19, 2568)

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ต้องบูรณาการงานวิจัยให้เข้ากับยุทธศาสตร์ภาครัฐ เป็นโอกาสในการเปลี่ยนงานวิจัยเป็นนโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบสูง ในส่วนของความเสี่ยงคือเรื่องการนำ AI มาใช้ หากไม่ระมัดระวังอาจเกิดปัญหาในการรักษาขอบเขตจริยธรรมได้ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิการวิจัยและนักวิชาการ กล่าวว่า

“งานวิจัยไม่เชื่อมโยงกับสังคม ผลงานวิจัยจำนวนมากไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในเชิงนโยบายหรือเชิงพาณิชย์”

(P28, 2568)

“นักวิจัยใช้ AI จนขาดความรับผิดชอบและขาดจริยธรรมครับ”

(P22, 2568)

สรุปได้ว่าการวิจัยและพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการทบทวนวรรณกรรมแล้ว การแก้ปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม จะต้องให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การใช้จุดแข็งด้านการบูรณาการข้ามศาสตร์และหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน ร่วมกับโอกาสด้านกระแส AI และจริยธรรม เพื่อวางตำแหน่งงานวิจัยให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างกรอบจริยธรรมดิจิทัล บูรณาการงานวิจัยเข้ากับยุทธศาสตร์ภาครัฐและสร้างอัตลักษณ์ให้โดดเด่น งานวิจัยจึงสามารถตอบสนองได้ตรงประเด็น

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ พบได้ 4 ด้าน คือ 1) ด้านปรัชญาและหลักธรรม พบว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) มีอัตลักษณ์เอกลักษณ์ที่ชัดเจน คือ ประยุกต์พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม และบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ปัญญาและคุณธรรมไม่ใช่สิ่งที่แยกขาดจากกันต้องเกื้อหนุนกัน นั่นคือความรู้คู่คุณธรรมที่ต้องอาศัยการเรียนรู้จากการอ่าน การคิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติ 2) ด้านวิชาการ โครงสร้างการวิจัยในเชิงวิชาการมีความโดดเด่นและมีการบูรณาการข้ามศาสตร์ มีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในกระบวนการพัฒนา นำหลักไตรสิกขาเป็นแกนหลักในการวิจัยในการอธิบายว่าศีลที่บ่งชี้ถึงพฤติกรรม สมาธิมีความความตั้งใจและ ปัญญาคือการคิดวิเคราะห์ เครื่องมือวิจัยที่เหมาะสมจึงมีทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ 3) ด้านบุคคล เป็นองค์ประกอบที่หลากหลายทั้งนักวิจัย พระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติจริง รวมทั้งเครือข่ายการวิจัยนานาชาติ สรุปได้เป็น 3 มิติ คือ มิติแรกเป็นมิติวิเคราะห์คุณลักษณะด้านพื้นฐานที่ส่งผลต่อการรับรู้หลักธรรม ใช้หลักธรรมจริต 6 มาวิเคราะห์บุคคลเพื่อเลือกวิธีการสอนปัญญาและคุณธรรมที่เหมาะสม มิติที่สองเป็นการวิเคราะห์จาก

ภายในเรื่องความศรัทธาเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองว่าพัฒนาตนเองได้และเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มีสติและสัมปชัญญะในการรู้เท่าทันตนเอง มีโยนิโสมนสิการรู้หลักการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีที่สุดท้ายคืองานวิจัยที่ให้ความสำคัญของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น บุคคลต้นแบบที่จะมาเชื่อมโยงในการเสริมสร้างคุณธรรม 4) ด้านปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ การวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับระเบียบวิธีวิจัยหรือฐานข้อมูลวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่มีการเชื่อมโยงระหว่างตัวบุคคล หลักธรรมและสภาพแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง หลักธรรมต้องตรงกับกลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการพัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ จากการสังเกตการณ์ตลอดการดำเนินกิจกรรมที่แสดงทั้งโดยภาพรวมของกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการปฏิบัติการวิจัย จำนวน 30 ราย โดยภาพรวม ด้านสภาพปัญหาและความต้องการวิจัย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.44 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.03 ($\bar{X} = 4.44, S.D. = 0.03$) ด้านระบบบริหารจัดการงานวิจัย โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.78 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.28 ($\bar{X} = 4.78, S.D. = 0.28$) ด้านการเผยแพร่ การยอมรับและการนำผลงานวิจัยไปใช้ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.36 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.25 ($\bar{X} = 4.36, S.D. = 0.25$) ด้านระบบและกลไกการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.71 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.43 ($\bar{X} = 4.71, S.D. = 0.43$) ด้านรูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย 4.48 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.23 ($\bar{X} = 4.48, S.D. = 0.23$)

สรุปว่า การประเมินผลการดำเนินการพัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านระบบบริหารจัดการงานวิจัย ด้านระบบและกลไกการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม ด้านรูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ด้านสภาพปัญหาและความต้องการวิจัย และ ด้านการเผยแพร่ การยอมรับและการนำผลงานวิจัยไปใช้ โดยมีค่าเฉลี่ย 4.78, 4.71, 4.48, 4.44, 4.36 ตามลำดับ การนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้เป็นการนำการปฏิบัติจริงในพื้นที่วิจัย เครือข่ายก็มีความสำคัญทั้งภายในประเทศ เช่น บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) รวมถึงความร่วมมือระหว่างประเทศ

อภิปรายผล

จากการวิจัย “รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ” ครั้งนี้ สามารถนำประเด็นต่าง ๆ มาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สภาพปัญหาและความต้องการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติในปัจจุบัน การนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ขององค์กรนับว่าเป็นจุดแข็งในด้านเนื้อหา โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สีน งามประโคน ซึ่งผลวิจัยที่ได้ในกิจกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธโดยใช้สติและปัญญาเป็นฐาน ช่วยให้ผู้เรียนมีจิตใจที่มั่นคงและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด การเน้นให้ใช้สติและปัญญา จิตใจสงบและมีการตัดสินใจที่ดี กิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้วิถีพุทธ จะเน้นการสืบสานและเผยแพร่หลักธรรมคำสอนสู่ชุมชนและสถานศึกษา ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้และคุณค่าทางศาสนาผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสถาบันการศึกษา ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้และสร้างสังคมที่ดีขึ้น นำไปใช้จริงและช่วยฝึกฝนจิตใจ มีการพัฒนาคุณธรรมและการมีส่วนร่วมกับชุมชน (สิน งามประโคน, 2567) ปัญหาการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมในปัจจุบันจึงไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนความรู้ แต่เกิดจากวิกฤตเชิงกระบวนการ ที่มีการสอนหลักธรรมแบบแยกส่วนซึ่งเน้นที่ตัวความรู้ แต่ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตจริงในทางคุณธรรมได้ จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิยดา เหล่มตระกูล และคณะ ได้นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ระบบพี่เลี้ยงและการเรียนรู้ที่ใช้การวิจัยเป็นฐานซึ่งถูกนำมาบูรณาการอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยยังเน้นการสร้างเครือข่ายและชุมชนการเรียนรู้ที่แข็งแกร่งระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 38 แห่ง การพัฒนาทักษะที่สอดคล้อง

กับบริบทของแต่ละภูมิภาค ทำให้ครูและอาจารย์นิเทศมีความพร้อมในการสอนและสามารถพัฒนาตนเองเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เวียดา เหล่มตระกูล และคณะ, 2563) ความต้องการงานวิจัยที่ตอบโจทย์คือ ความต้องการนวัตกรรมการศึกษาที่ไม่ได้ต้องการแค่ตำรา แต่ต้องการเครื่องมือหรือแพลตฟอร์มที่ช่วยให้การฝึกสติและปัญญา ซึ่งเป็นจุดแข็งด้านเนื้อหาเป็นฐานนำที่เรียนรู้ได้ง่าย นำมาใช้ได้จริง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระอุทัย อติชาโคร (โพนกระโทก) และคณะ ที่นำกิจกรรมมาใช้กับชุมชนและเยาวชนในสถานศึกษาในอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ใช้แนวทางการปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา เป็นการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่มั่นคง นอกจากนี้การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งโรงเรียน ชุมชนและครอบครัว จะช่วยให้การปลูกฝังคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์ในระยะยาว (พระอุทัย อติชาโคร (โพนกระโทก) และคณะ, 2567) สรุปได้ว่าสภาพปัญหาในปัจจุบันไม่ใช่การขาดแคลนหลักสูตร แต่คือการขาดแคลนรูปแบบการวิจัยที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนผ่านหลักสูตรสู่ภาคปฏิบัติ ความต้องการวิจัยจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตสากล โดยยังคงรากฐานทางปัญญาแบบพุทธไว้อย่างเข้มแข็ง

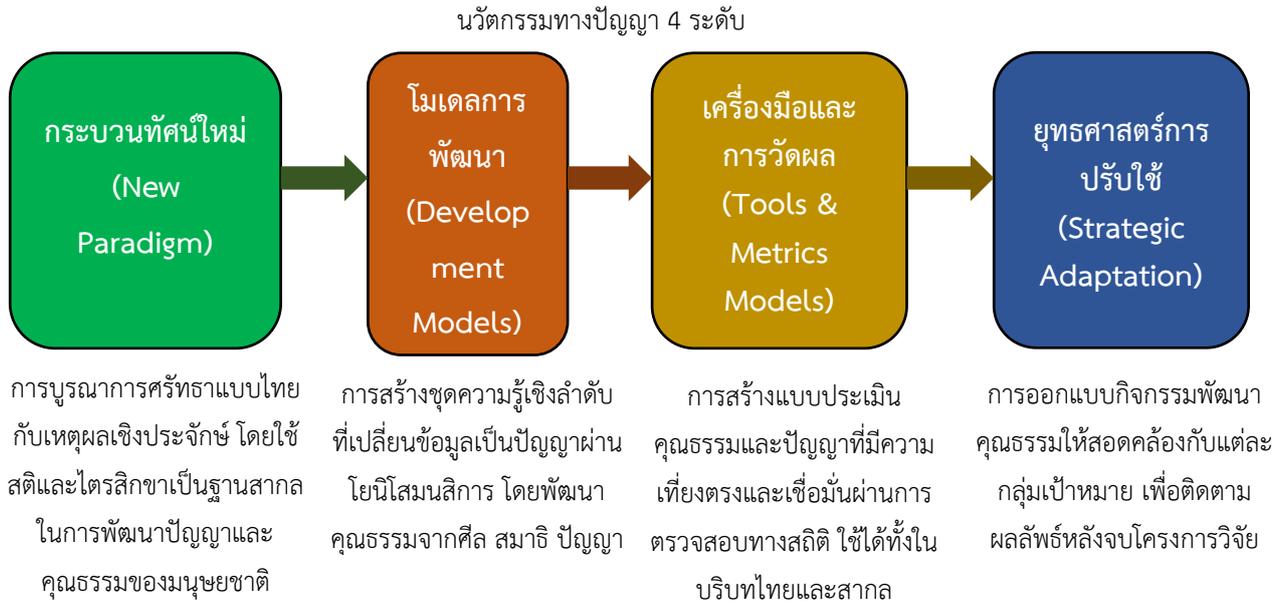
2. วิเคราะห์องค์ประกอบการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทย และนานาชาติ องค์ประกอบการวิจัยมีความสำคัญในงานวิจัยที่เสมือนเป็นโครงสร้างของการพัฒนาคน มุมมองเชิงวิชาการเพื่อหาจุดเหมือนจุดต่างของบริบทไทยและบริบทสากล ในประเด็นแรกคือ องค์ประกอบเชิงปรัชญาและหลักสูตร โดยนำหลักหลักไตรสิกขาและหลักโยนิโสมนสิการมาเชื่อมโยงจารีตและความศรัทธา ในบริบทไทยมองว่าคุณธรรมต้องเริ่มจากการมีกัลยาณมิตรและการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันครอบครัวและวัด ในบริบทนานาชาติจะเห็นผลลัพธ์เป็นจริยศาสตร์สากล โดยมองปัญญาและคุณธรรมในฐานะทักษะชีวิต ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่รอดและมีสุขภาวะที่ดีในสังคมพหุวัฒนธรรม จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระชัชวาลย์ อนาลโย (อนันตกลิน) กับผลการวิจัยที่นำหลักไตรสิกขาในการสมาทานธุดงค์ ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสติและปัญญาที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตลดความยึดติดทางวัตถุและเสนาสนะ และมีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังมีการใช้หลักสูตร เช่น ศิล สมาธิ วิริยะ ขันติและสติ มาเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนตน ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรมสูงขึ้นและมีความสุข (พระชัชวาลย์ อนาลโย (อนันตกลิน), 2566) ประเด็นที่สอง องค์ประกอบเชิงวิชาการและระเบียบวิธี ในประเด็นนี้จะมีการบูรณาการข้ามศาสตร์ทั้งพุทธศาสตร์และจิตวิทยา เพื่อพิสูจน์ได้ว่าการฝึกสติส่งผลต่อการทำงานของสมองส่วนหน้าซึ่งกำกับสติปัญญาและจริยธรรม งานวิจัยในปัจจุบันจึงต้องมีระเบียบวิธีวิจัยในเชิงทดลอง เพื่อสร้างหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เป็นมากกว่าเรื่องเล่า จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาของ ทิศนา แคมมณี ได้อธิบายความหมายการวิจัยและพัฒนาไว้ว่าการศึกษาทางทฤษฎีแล้วต้องมีการนำมาทดสอบและทดลองในสถานการณ์จริง จนได้ผลลัพธ์ที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งเมื่อวิธีการดังกล่าวพิสูจน์แล้วว่ามีประสิทธิผล จึงจะนำไปเผยแพร่และประยุกต์ใช้ในวงกว้าง (ทิศนา แคมมณี, 2540) ประเด็นที่สาม คือ องค์ประกอบเชิงบุคคล บุคคลเป็นตัวแปรที่ซับซ้อนที่สุด หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องและนำมาใช้ได้ผล คือ จริต 6 บั้ว 4 เหล่าและภาวนา 4 จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูนันทพลาภิรม (นवल เพชรชู) ซึ่งพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านหลักภาวนา 4 ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา การมีสุขภาพดี ศิลภาวนา การประพฤติอยู่ในกรอบของกฎระเบียบและศีลธรรม จิตภาวนา จิตใจให้มีความแข็งแกร่ง มั่นคงและมีคุณธรรม และปัญญาภาวนา การรู้เท่าทันในความเป็นจริงของโลกและชีวิต (พระครูนันทพลาภิรม (นवल เพชรชู), 2567) ในปัจจุบันต้องให้ความสำคัญบทบาทของเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยและเข้าถึงง่ายด้วย เพราะที่ผ่านมามีบริบทไทยให้ความสำคัญในเรื่องต้นแบบทางคุณธรรมในส่วนเดียว ประเด็นสุดท้ายคือปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ ทั้งสามประเด็นที่กล่าวมาตั้งแต่ขั้นต้นจะเข้ามาส่งเสริมการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติอย่างไรก็ตามในบริบทไทยยังเน้นที่ตัวบุคคล (ครูบาอาจารย์ พระสงฆ์) เป็นปัจจัยหลัก แต่ในบริบทสากลจะเน้นที่

ระบบเทคโนโลยีสนับสนุน แต่ผู้วิจัยมีข้อสังเกตบางประการที่ได้ค้นพบคือ คือ การนำหลักธรรมมาบ่มเพาะจนเป็นนิสัยไม่ใช่ประเพณีปฏิบัติเฉพาะในค่ายการอบรมคุณธรรมเท่านั้น

3. พัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยต่อการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของ ไทยและนานาชาติ จากการศึกษาในระยะที่ 3 พบว่า ระบบงานบริหารการวิจัยในปัจจุบันเป็นการทำงานแบบแยก ส่วนซึ่งเป็นระบบดั้งเดิม จึงขาดการสื่อสารและความร่วมมือกับแผนกอื่น ๆ ที่จะต้องทำงานร่วมกัน การปรับเปลี่ยนเป็นแบบสหวิทยาการจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้ดี ลดความซ้ำซ้อนของงาน สะท้อนและหา มุมมองปัญหาได้กว้างขึ้น เน้นการทำงานข้ามศาสตร์ เช่น งานวิจัยพุทธศาสตร์ร่วมกับวิทยาศาสตร์ เปิดพื้นที่ให้ นักวิจัยต่างสาขาเข้ามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ระบบงานบริหารการวิจัยต้องม ีความโปร่งใสและมีคุณธรรม มีการนำพุทธธรรมหลักสาราณียธรรม 6 เข้ามาสร้างศรัทธาให้กับนักวิจัย ให้รักใคร่ ประองตองช่วยเหลือกัน การอยู่ร่วมกันในองค์กรจะสงบสุขและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การบริหารจัดการงานวิจัย จะทำงานได้ง่ายขึ้นและมีคุณภาพ หลักพุทธธรรมในเรื่องอิทธิบาท 4 ก็มีส่วนสำคัญในงานบริหารงานวิจัย เพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำงานและผลงานที่ได้จะสร้างคุณค่า จึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ นางนภัส กำเนิดดวง และสรพงษ์ โสติกวินิชย์วงศ์ ที่กล่าวถึงรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธ บูรณาการ หลักอิทธิบาท 4 และได้องค์ประกอบในการทำงาน B-A-C Model คือ 1) Balance (B) คือ การสร้าง สมดุลระหว่างภาระงานและคุณค่าทางจิตใจ โดยใช้หลัก อิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐาน 2) Adaptability (A) คือ การปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ผ่านการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอย่าง ต่อเนื่อง และ 3) Competency (C) คือ การเสริมสร้างสมรรถนะในเชิงพฤติกรรมและทักษะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการทำงานและยกระดับคุณภาพของการบริหารงานธุรการ (นางนภัส กำเนิดดวง และ สรพงษ์ โสติกวินิชย์วงศ์, 2568) งานวิจัยทางศาสนาจะต้องให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและสภาวะจิตใจของผู้ร่วมวิจัย ในส่วนของ การวัดผลและประเมินผลต้องมีการวัดผลกระทบเชิงปัญญาและคุณธรรม ดังนั้นเครื่องมือประเมินเชิงพฤติกรรม จะต้องเป็นสากล ไม่ใช่ประเมินจากรูปกิจกรรมหรือเล่มวิจัยอย่างเดียว ผู้วิจัยมีข้อสังเกตบางประการที่ได้ค้นพบ คือ ที่ผ่านมาการบริหารจัดการวิจัยไม่ได้มีการกระจายอำนาจและไม่เปิดโอกาสให้นักวิจัย รวมทั้งการไม่ให้ความสำคัญ กับการทำวิจัยของผู้ประสานงาน สรุปว่าการพัฒนาระบบงานบริหารการวิจัยพุทธบูรณาการ ไม่ใช่เพียงการจัดการ เอกสารหรือทูลวิจัย แต่เป็นการสร้างแพลตฟอร์มเชิงจริยธรรมที่อำนวยความสะดวกให้กระบวนการแสวงหา ปัญญาสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้เทคโนโลยีและระบบบริหารสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือ ขณะเดียวกันก็ยังรักษาเจตนารมณ์ในการขัดเกลาจิตวิญญาณตามหลักพุทธธรรมไว้อย่างมั่นคง

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและ นานาชาติ” ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงนวัตกรรมทางปัญญา 4 ระดับ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ในลักษณะเปรียบเทียบระหว่างไทยและนานาชาติ คือ นวัตกรรมทางปัญญาที่ก้าวข้ามรูปแบบเดิม ได้ 4 ระดับ คือ 1) ระดับกระบวนทัศน์ใหม่ 2) ระดับโมเดลการพัฒนา 3) ระดับเครื่องมือและการวัดผล และ 4) ระดับยุทธศาสตร์การปรับใช้ กำหนดกรอบได้ดังนี้การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ” ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย ดังนี้

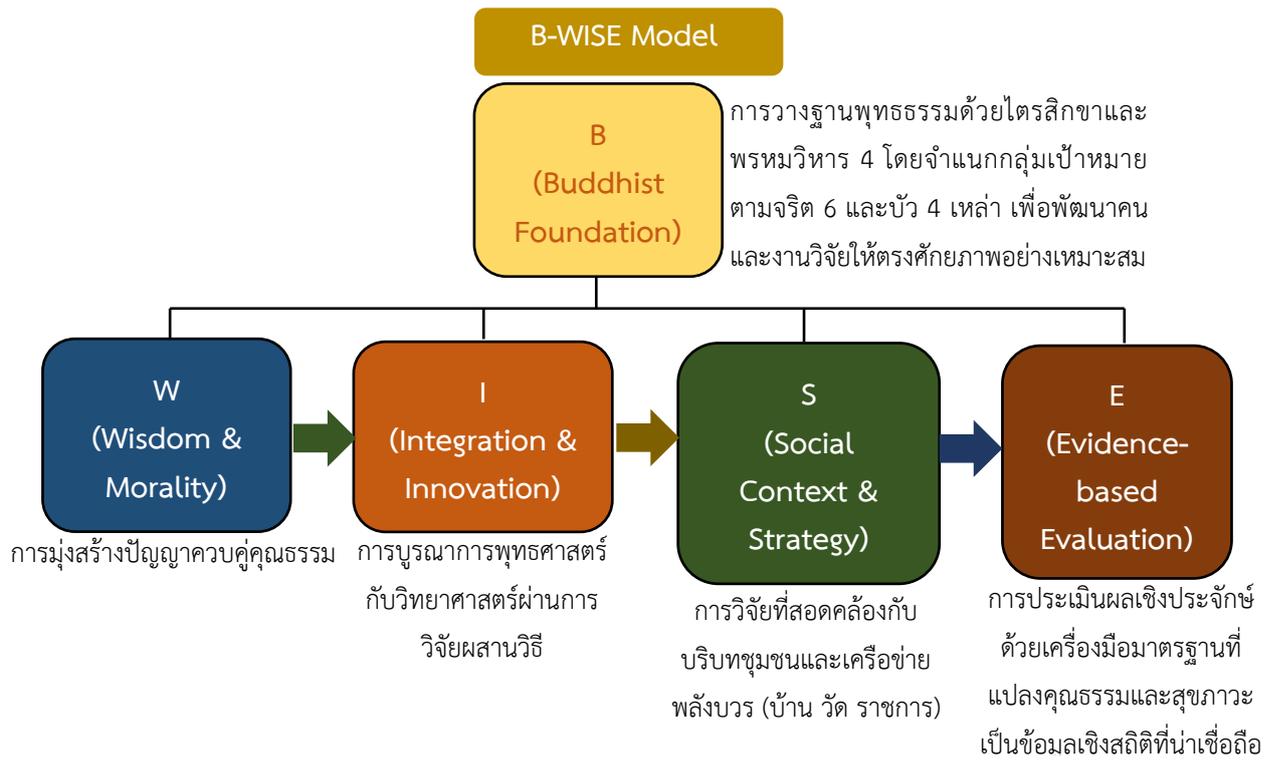
1. กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) การวิจัยที่มีแนวทางการบูรณาการระหว่างศรัทธา (แบบไทย) และเหตุผลเชิงประจักษ์ (แบบนานาชาติ) ได้รูปแบบการพัฒนาที่ใช้สติเป็นฐานทางวิทยาศาสตร์และใช้ไตรสิกขาเป็นโครงสร้างในการยกระดับจิตวิญญาณ เป็นองค์ความรู้ที่ใช้ในการปรับเปลี่ยนภาษาทางศาสนาให้เป็นภาษาสากล เพื่อให้คนทุกเชื้อชาติและศาสนาเข้าถึงการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมได้

2. โมเดลการพัฒนา (Development Models) ผลการวิจัยจะให้ชุดความรู้ที่เป็นลำดับขั้นตอน คือ มีกระบวนการเปลี่ยนข้อมูลเป็นความรู้และเปลี่ยนความรู้เป็นปัญญาผ่านการโยนิโสมนสิการเส้นทางการสร้างคุณธรรมที่เริ่มจากฐานพฤติกรรม (ศีล) ไปสู่ความมั่นคงทางอารมณ์ (สมาธิ) และจบที่การเข้าใจความจริง (ปัญญา)

3. เครื่องมือและการวัดผล (Tools & Metrics) งานวิจัยที่มีมาตรวัดที่มีความเที่ยงตรงสูงในทางสังคมศาสตร์ ได้แบบประเมินระดับคุณธรรมและปัญญาที่ผ่านการตรวจสอบทางสถิติ (Validity & Reliability) ทั้งในบริบทวัฒนธรรมไทยและสากล

4. ยุทธศาสตร์การปรับใช้ (Strategic Adaptation) มีวิธีปรับปรุงกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายอย่างเหมาะสม เช่น เยาวชน ผู้บริหาร เป็นต้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ไปปรับใช้กับกลุ่มเป้าหมายในการรักษาคุณธรรมไว้ได้นานที่สุดหลังจากสิ้นสุดโครงการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญา และคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ” กำหนดกรอบได้ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดง B-WISE Model

องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย ได้แก่ B-WISE Model ดังนี้

1. B (Buddhist Foundation) หมายถึง ฐานรากพุทธธรรม ได้แก่ การวางฐานรากพุทธธรรมที่มั่นคง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและมาใช้เป็นโครงสร้างหลักในการพัฒนาคนและงานวิจัย โดยยึดหลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเสมือนเข็มทิศนำทาง กล่าวคือใช้ศีลเพื่อปรับพฤติกรรมทางกายและวาจา ใช้สมาธิเพื่อสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ และใช้ปัญญาเพื่อกระบวนการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา นอกจากนี้ยังใช้หลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นฐานรองรับทางสังคม เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น ความลึกซึ้งของฐานรากนี้ ยังรวมถึงการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลอย่างละเอียดอ่อน โดยนำหลักจริต 6 และบัว 4 เหล่า มาใช้เป็นเครื่องมือจำแนกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ทราบถึงระดับสติปัญญา (IQ) ความพร้อมทางอารมณ์ (EQ) และพื้นฐานนิสัย ทำให้สามารถออกแบบกระบวนการวิจัยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับศักยภาพของผู้เข้าร่วมโครงการแต่ละคนได้อย่างแม่นยำ เปรียบเสมือนการจ่ายยาที่ตรงกับโรคของผู้ป่วยแต่ละประเภท

2. W (Wisdom & Morality) หมายถึง เป้าหมายปัญญาคู่คุณธรรม ได้แก่ การสร้างปัญญาคู่คุณธรรม โดยเน้นย้ำว่าความรู้ (ปัญญา) ต้องเดินเคียงคู่ไปกับความดี (คุณธรรม) เสมอ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงต้องครอบคลุมทั้งมิติภายนอกและภายใน คือ เกิดปัญญาในความหมายของการเข้าใจความจริง การคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล (โยนิโสมนสิการ) และเกิดคุณธรรมที่แสดงออกผ่านพฤติกรรมที่พึงประสงค์และจิตใจที่ตั้งมั่น การบูรณาการเช่นนี้มีเป้าหมายเพื่อป้องกันปัญหาความรู้ท่วมหัวแต่เอาตัวไม่รอดหรือคนเก่งที่ขาดจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการเร่งด่วนของสังคมปัจจุบัน

3. I (Integration & Innovation) หมายถึง การบูรณาการพุทธนวัตกรรม ได้แก่ การใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ที่ดึงจุดเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพ (ความลึกซึ้งของเนื้อหา) และเชิงปริมาณ (ความชัดเจนของตัวเลข) มาทำงานร่วมกัน และก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมด้วยการเชื่อมโยงข้ามศาสตร์ (Interdisciplinary) โดยนำหลักพุทธศาสตร์มาบูรณาการกับหลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้

AI อย่างมีจริยธรรม หรือการใช้วิทยาศาสตร์การกีฬา มาอธิบายสภาวะจิตใจ ซึ่งการบูรณาการนี้นำไปสู่การค้นพบนวัตกรรมทางปัญญา (Intellectual Innovation) 4 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับกระบวนการที่ค้นใหม่ที่ผสมผสานเข้ากับความฉลาด 2) ระดับโมเดลการพัฒนาที่เป็นขั้นตอน 3) ระดับเครื่องมือวัดผลที่มีมาตรฐาน และ 4) ระดับยุทธศาสตร์การปรับใช้ ซึ่งถือเป็นมรดกทางปัญญาที่เกิดจากผลลัพธ์การวิจัย

4. S (Social Context & Strategy) หมายถึง บริบททางสังคมและยุทธศาสตร์การเข้าถึงเข้าใจ และพัฒนา ได้แก่ การวิจัยต้องสอดคล้องกับบริบทของชุมชน (Context) และต้องอาศัยพลังของเครือข่าย (Network) โดยเฉพาะเครือข่ายบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังเน้นยุทธศาสตร์การปรับใช้ (Strategic Adaptation) ที่มีความยืดหยุ่นสูง โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมและหลักธรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น การใช้หลักทศพิธราชธรรมสำหรับกลุ่มผู้บริหาร หรือการใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับกลุ่มเยาวชน การปรับตัวตามบริบทนี้ช่วยให้องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถแทรกซึมและนำไปปฏิบัติได้จริงในทุกภาคส่วนของสังคม

5. E (Evidence-based Evaluation) หมายถึง การวัดผลลัพธ์การวิจัยเชิงประจักษ์ ได้แก่การพัฒนาเครื่องมือการวัดผล (Tools & Metrics) ที่มีมาตรฐาน เพื่อเปลี่ยนสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่าง คุณธรรมและความสุขทางใจให้กลายเป็นสิ่งที่จับต้องได้ในรูปของตัวเลขและสถิติ (Quantitative Data) ซึ่งเครื่องมือเหล่านี้ต้องผ่านการตรวจสอบคุณภาพทั้งความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นที่ยอมรับในระดับสากล สามารถใช้อ้างอิงทางวิชาการ และนำไปขยายผลในเชิงนโยบายสาธารณะได้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเพื่อเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาของไทยและนานาชาติ วางอยู่บนฐานของพุทธธรรมสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรู้เพื่อความดีงาม ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สูงกว่าการผลิตข้อมูลหรือเทคโนโลยี หากแต่เป็นการสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนให้กับสังคมและมนุษยชาติ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) เสนอการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบแยกส่วน มาเป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้าไปในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 2) เปลี่ยนตัวชี้วัดความสำเร็จจากการสอบข้อเขียน เป็นการวัดผลเชิงวิชาการที่อ้างอิงจาก ทักษะทางพุทธิปัญญา เช่น การยับยั้งชั่งใจ การคิดแบบเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และ
- 3) สนับสนุนทุนวิจัยที่เน้นการวัดผลพุทธธรรมที่มีการข้ามศาสตร์และเป็นศาสตร์สมัยใหม่ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

- 1) สถานศึกษานำบทเรียนพระพุทธศาสนามาใช้จริงแทนการท่องจำหลักธรรม โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการมารวมวิเคราะห์
- 2) ผู้นำองค์กรสร้างระบบการทำความดีเพื่อให้พนักงานประเมินตนเองและชื่นชมกัน และ
- 3) พัฒนาแอปพลิเคชันเครื่องมือการวัดผลและติดตามผลว่าปัญญาและคุณธรรมที่สร้างขึ้นนั้นกลายเป็นนิสัยหรือไม่ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรทำการศึกษา รูปแบบและวิธีการงานวิจัยให้มีการเชิงประยุกต์ (แบบเดิมใช้เชิงพรรณนาและอธิบายหลักธรรมตามแนวพระไตรปิฎก) เพื่องานวิจัยจะสามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาสังคมหรือส่งผลเชิงนโยบายได้อย่างชัดเจน ประยุกต์ใช้ได้จริงทั้งในระดับบุคคล ชุมชนและสังคม
- 2) ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่บุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะในด้านการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และ
- 3) สังคมไทยยุคปัจจุบันมีความต้องการอย่างสูงต่อการฟื้นฟูคุณธรรมจริยธรรมและสติปัญญา เนื่องจากเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ การเมืองและคุณค่าทางวัฒนธรรม งานวิจัยแนวพุทธจึงควรมุ่งตอบสนองต่อการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและนำไปใช้ได้โดยง่าย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2566). แผนปฏิบัติการราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ.2566-2570) ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

- ชวิต จิตรวิจารณ์. (2560). ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 4(1), 35-56.
- ณรงค์ โพธิ์พุกชานันท์. (2550). ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ทิตนา แคมมณี. (2540). การวิจัยทางการศึกษา (Education Research). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงนภัส กำเนิดดวง และ สรพงษ์ โสตถิวนิชย์วงศ์. (2568). รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ. วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์, 11(2), 512-524.
- ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรภรณ์. (2555). การออกแบบการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระครูนันทพลาภิรม (นवल เพชรชู). (2567). วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวา 4. วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์, 10(1), 129-142.
- พระชฎฐวีร์ อนาโย (อนันตกลั่น). (2566). วิธีเสริมสร้างศรัทธาและปัญญาด้วยการจุดธูปบูชาเชิงพุทธบูรณาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์, 9(2), 182-193.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2551). รู้ไว้เสริมปัญญาและพัฒนาคน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระอุทัย อติชาโคโร (โพนกระโทก) และคณะ. (2567). การส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของเยาวชนในอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(2), 366-378.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2567). แผนพัฒนาความเป็นเลิศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2567 - 2571). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิดา เหล่มตระกูล และคณะ. (2563). การวิจัยและพัฒนาแนวทางการหนุนเสริมทางวิชาการเพื่อพัฒนากระบวนการผลิตและพัฒนาครูโดยบูรณาการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ระบบพี่เลี้ยง และการวิจัยเป็นฐานของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 8(3), 566-580.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). (2565). แผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมของประเทศ พ.ศ.2566-2570. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วิชั่น พรีเมส จำกัด.
- สิน งามประโคน. (2567). การพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่นวัตกรรมการเรียนรู้วิถีพุทธ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 13(4), 323-336.
- อรุณลักษณ์ วรินทร์พันธุ์. (2565). การบริหารเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 7. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- P01. (10 ส.ค. 2568). งานวิจัยที่มีการเชื่อมโยงข้ามศาสตร์. (ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด, ผู้สัมภาษณ์)
- P02. (10 ส.ค. 2568). ปัญหาการทำวิจัยที่ส่งผลต่อองค์กร. (ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด, ผู้สัมภาษณ์)
- P17. (10 ส.ค. 2568). หลักธรรมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในมนุษย์. (ดร.วนิดา เหมือนจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)
- P18. (10 ส.ค. 2568). การบูรณาการข้ามศาสตร์. (ดร.), พระสมุห์ธนภัทร ธนภทโท (ทิพย์วงศ์, ผู้สัมภาษณ์)
- P19. (10 ส.ค. 2568). หลักธรรมกับการพัฒนาสังคม. (ผศ.ดร.ไพรัตน์ ฉิมหาด, ผู้สัมภาษณ์)
- P22. (10 ส.ค. 2568). หาหลักสมดุลของ AI. (ดร.วนิดา เหมือนจันทร์, ผู้สัมภาษณ์)
- P28. (12 ส.ค. 2568). การประยุกต์ศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา. (ดร.), พระสมุห์ธนภัทร ธนภทโท (ทิพย์วงศ์, ผู้สัมภาษณ์)